

Tefsir Kaynağı Olarak Kitab-ı Mukaddes: İbrahim Bikâi Örneği

Doç. Dr. Mustafa ÖZEL*

Özet

Bilindiği gibi Kur'an-ı Kerim, inmeye başlamasıyla birlikte Peygamber (a.s.) tarafından tefsir de edilmiştir. Bu iş, kendisinin vefatından sonra ashab eliyle yapılmıştır. Bunlar da zaman zaman İslam dışı kültürlerden bazı bilgilere tefsirlerinde yer vermişlerdir. İsrâiliyyât olarak adlandırılan bu bilgi türü hakkında çeşitli tartışmalar yapılmıştır. Bu çalışmamızda, tefsirde Kitab-ı Mukaddes'in kaynak olarak kullanılabilceğini ileri süren İbrahim Bikâi'nin, Nazmü'd-Dürer adlı tefsirindeki bu bağlamdaki yaklaşımını ele almaya çalışacağız. İlk önce müfessirin hayatı ve eserleri hakkında kısa bir bilgi vereceğiz. Daha sonra müfessirin yaklaşımını bazı başlıklar altında sırasıyla, Tevrat, İncil ve Zebur'dan örneklerle sunacağız. Sonunda da kısa bir değerlendirme yapacağız.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, İbrahim Bikâi, Nazmü'd-Dürer, İsrâiliyyât, Kitab-ı Mukaddes

Abstract

It is known that The Holy Quran has been interpreted by Prophet (p.b.u.h.) in his life time. After his death, His followers have interpreted it. They have used some information from non-Islamic cultures. It has been made some discussions about this type of knowledge known as an Israiliyyat. In this study, we will try to discuss the approach of Quranic commentator Ibrahim Bikai who asserted in his commentary, namely Nazm al Durer that The Holy Bible could be used as a source in the Quranic Commentary. Firstly, we give brief information about his life and works. After that we introduce his approach with some examples. Our study will end with a general evaluation.

Key Words: Quranic commentary, Ibrahim Bikai, Nazm al Durer, Israiliyyat, The Holy Bible

* Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı ()

Kitab-ı Mukaddes'in, daha genel bir ifadeyle Allah tarafından daha önce gönderilen kitapların Kur'an-ı Kerim'i anlama çabasına bir katkı sağlayıp sağlayamayacağı konusu, daha Peygamberimiz (s.a.v.) hayattayken gündeme gelmiştir. Allah Rasulü'nün konuyla ilgili söz ve tavırları hadis kitaplarında yer almaktadır. Fakat şartlar, Müslümanları söz konusu kaynaklardan dolayı ya da dolaysız olarak yararlanmaya sevk etmiştir. Literatürümüzde bunun sayısız örnekleri vardır. Hatta Fıkıh Usulü kaynaklarında ele alınan delillerden biri, tartışmalı da olsa, *şer'u men kablena/bizden öncekilerin seriatı/hukukudur*.

Tefsir ve hadis literatüründe, sonraları İsrâiliyyât olarak adlandırılan bu kültür, Müslüman âlimlerin müstağni kalamadıkları bir alan olmuştur. Çoğunlukla Müslüman olan Yahudi ve Hıristiyanlar kanalıyla geçen bu kültür, İslam dışı olan bütün kültürleri ve unsurları içerecek şekilde tanımlanmıştır.¹

Genellikle tarih konusunda başvurulan isrâiliyyât, tefsir eserlerinin, daha çok da rivayet tefsirlerinin kaynaklarından biri olma özelliğini günümüze değin sürdürmüştür.

Biz bu makalemizde adını koyarak, açıktan açığa Kitab-ı Mukaddes'ten yararlanılabileceğini ileri süren, yazdığı tefsirinde bunu uygulayan müfessir İbrahim Bikâî'nin Nazmü'd-Dürer adlı eserini bu açıdan değerlendirmeye çalışacağız. Çalışmamızda önce müfessir ve tefsiri hakkında kısa bir bilgi vereceğiz. Daha sonra da Tevrat, İncil ve Zebur başlıkları altında konuyu ele alacağız.

İbrahim Bikâî:

Tefsirinin mukaddimesinin başında adı, Ebu'l-Hasen İbrâhîm b. Ömer b. Hasen er-Rubât b. Ali b. Ebî Bekr el-Bikâî eş-Şâfiî şeklinde verilmektedir.² 809/1406'da Lübnan'ın Bikâ bölgesinde doğan

¹ Üzerinde yeterince çalışma yapıldığından, isrâiliyyât konusuna girmiyoruz. Bu konuda şu kaynaklara bakılabilir: Aydemir, Abdullah, **Tefsirde İsrailiyyat**, Beyan Yayıncılık, İstanbul, 2000; Birişik, Abdülhamit, "*İsrâiliyyât*", **D.İ.A.** (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi), Ankara, 2001, XXIII, 199; Zehebî, Muhammed Hüseyin, **Tefsir ve Hadiste İsrâiliyyât**, (Çev.: Enbiya Yıldırım, Asiye Yıldırım), Rağbet Yayıncılık, İstanbul, 2007. Tefsirlerdeki isrâiliyyât hakkında yapılan bazı tezler şunlardır: Ören, Halis, **Keşaf ve Neseî Tefsirlerinde Hz. Musa ile İlgili İsrailiyyat**, Marmara Ün., S.B.E., 1988; Çelik, Ahmet, **Hazin Tefsirinde İsrailiyyat**, Selçuk Ün., S.B.E., 1989; Karasakal, Şaban, **Tefsire İsrailiyyat'ın Girişi**, Yüzcüncü Yıl Ün., S.B.E., 1997; Selbes, Hasan, **Medariku't-Tenzil ve Hakaiku't-Te'vil'in İsrailiyyat Açısından Tahlili**, Marmara Ün., S.B.E., 1889; Bayram, Abdullah, **İbn Kesir'in Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim Adlı Eserinin İsrailiyyat Açısından Değerlendirilmesi**, Karadeniz Teknik Ün., S.B.E., 1999; Şahan, Ramazan, **Kur'an-ı Kerim'de Lut (a.s.), Bununla İlgili İsrailiyyat ve Günümüze Mesajları**, Marmara Ün., S.B.E., 2000; Çonkor, Burhan, **Tefhimu'l-Kur'an'da İsrailiyyatın Ele Alınış Biçimi**, Selçuk Ün., S.B.E., 2008.

² el-Bikâî, Burhâneddîn Ebu'l-Hasen İbrâhîm b. Ömer, **Nazmü'd-Dürer fî Tenâsübi'l-Âyâti ve's-Süver**, (thk.: Abdürrezzâk Gâlib el-Mehdî), Beyrût 1415/1995, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I, 3.

Bikâî, Şam, Kudüs ve Kahire'de okumuştur.³ İbnü'l-Cezerî, İbn Hacer el-Askalanî, İbn Kâdî Şuhbe, İbn Nubâte ve Kalkaşendî hocalarından bazılarıdır.⁴ Mücadeleci bir kişiliğe⁵ sahip olan Bikâî, İbnü'l-Arabî ve İbnü'l-Fârid'ı tekfir etmiştir. Bu yapısından dolayı kendisi de sert eleştirilere maruz kalmıştır.⁶ Hayatının büyük bir kısmını tedris ve telifle Kahire'de geçiren müfessir, Memluk sultanının sarayında Buhârî okutma görevine getirilmiş, 1440 ve 1443 yıllarında yapılan Rodos deniz savaşlarına katılmış, Müeyyidiyye medresesinde kırâat hocalığı yapmıştır. Mısır'da yaşadığı sıkıntıların ardından Şam'a geldiğinde, kendisine Ümmü Salih türbesinde Meşihatü'l-Kurrâ görevi verilmiştir.⁷ Gazzâliyye Medresesi müderrisliğine getirilmiştir.⁸

18 Receb 885/1480'de, cumartesi günü 76 yaşında vefat etmiştir.

Eserleri:

Velud bir yazar olan Bikâî, İslami ilimlerin hemen hemen her alanında eser vermiştir.⁹ Necati Kara'nın verdiği bilgiye göre 63 eserinden günümüze ulaşanların sayısı, 39'dur. Kaynaklarda 24 tanesinin ise sadece adı yer almaktadır.¹⁰ Biz burada sözü uzatmamak için sadece tefsirle ilgili olan kitaplarının isimlerini zikredeceğiz. 1. *Nazmü'd-Dürer fî Tenâsübi'l-Âyj ve's-Süver*,¹¹ Haydarabad 1398/1978; (thk.: Abdürrezzâk Gâlib el-Mehdî), Beyrût 1415/1995; 2. *Masâidü'n-Nazar li'l-İşrâfi alâ Makâsidi's-Süver*, (thk.: Abdüssemî' Muhammed Haseneyn), Riyad 1987; 3. *Fethu'l-Kudsî fî Âyeti'l-Kürsî*, (thk.: Suûd b. Abdullah el-Füneysân), 1420/1999; (thk.: Abdülhakim el-Enîs), Dubai 1422/2001; 4. *Delâletü'l-Burhâni'l-Kavîm alâ Tenâsübi'l-Kur'âni'l-Azîm*, Süleymaniye Ktp., Kılıç Ali Paşa Böl., dn.: 77, va.: 833; İstanbul Ün., Arapça Yazmalar Böl., dn.: 853;¹² 5. *es-Süveru's-Selâs min Kitâbi'l-*

³ es-Sehvî, Şemsüddîn Muhammed b. Abdurrahmân, *ed-Dav'ü'l-Lâmi' li-Ehli'l-Karni't-Tâsi'*, Beyrût ts., I, 101. Ayrıca bkz.: Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük Tefsir Tarihi*, İstanbul 1974, II, 594-595; Adil Nüveyhiz, *Mu'cemü'l-Müfessirîn*, Beyrût 1409/1988, I, 17.

⁴ Hocaları hakkında bkz.: Kara, Necati, *Bikâî ve Tefsirindeki Metodu*, Van 1994, s. 9-18.

⁵ Yıldırım, Suat, *Bikâî, DİA*, İstanbul 1992, VI, 149.

⁶ Bu konuda geniş bilgi için bkz.: Kara, a. g. e., s. 39 vd.

⁷ Kara, a. g. e., s. 29.

⁸ Yıldırım, a. g. md., 149.

⁹ Eserlerinin ait olduğu alanlar ve sayıları, şunlardır: Kırâat (3), fıkıh (11), hadis (4), kelam (7), tasavvuf (6), tarih (13), nahiv (2), edebiyat (6), mantık (2), matematik (1), tefsir (8).

¹⁰ Kara, a. g. e., s. 53.

¹¹ Bu eser hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Kara, a. g. e., s. 105-411; Kara, Necati, *Nazmü'd-Dürer*, *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, 463-464.

¹² Kara, bu eserin Nazmü'd-Dürer'in muhtasarı olduğunu, kütüphanelerde iki yazma nüshasının bulunduğunu ve bunların her ikisinin de eksik olduğunu haber vermektedir. Kara, a. g. e., s. 95-96.

Münâsebât, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa Böl., dn.: 2741/2, va.: 14-25;¹³ 6. *Veşyu'l-Harir min İhtisâri Tefsiri İbn Cerir*.¹⁴ 7. *Luabü'l-Arab bi'l-Meysiri fi'l-Câhiliyeti'l-Ülâ*, (Landberg, Carlo, Primeurs Arabs, Pascicule I., Leiden-E. J. Brill 1886);¹⁵ 8. *el-İstîşhâd bi Âyeti'l-Cihâd*, (thk.: Merzuk Ali İbrahim), Kâhire 1423/2002.

Kitab-ı Mukaddes'i Kaynak Olarak Kullanmasını Gerekçelendirmesi

İbrahim Bikâî, yer yer Kitab-ı Mukaddes'i tefsir kaynağı olarak kullanmasının gerekçelerini açıklamaktadır. Müfessir, Bakara/2, 34. ayetini izah ederken Tevrat'tan konuyla ilgili bilgilere yer vermekte¹⁶, sonra Tevrat ve İncil'le istişhad etmeyi inkâr edenlere karşı Âl-i İmrân/3, 93,¹⁷ Mâide/5, 48¹⁸ ayetlerini delil getirmekte, ardından Buhârî, Müslim ve diğer muhaddislerin rivayet ettiği zânî kısasına ve başka hadislere atıfta bulunarak Allah Rasulü'nün (s.a.v.) Tevrat ile istişhadda bulunduğunu ileri sürmektedir.¹⁹ Sonra sözünü, bundan dolayı sahabeden birçoğunun ehli kitaptan bilgi aldığı değerlendirmesiyle bitirmektedir. Bikâî bu bağlamda son olarak âlimlerin konuyla ilgili görüşlerine yer vermekte,²⁰ isteyenin kendisinin Zeynüddin İrâkî'nin *Elfiye* şerhine yazdığı *Hâşiye'nin Merfû* kısmına bakmasını önermekte, ayrıca bu konuda "*el-Akvâlü'l-Kavîme fi Hükmi'n-Nakli mine'l-Kütübi'l-Kadîme*"²¹ başlıklı güzel bir eser yazdığını bildirmektedir.²²

¹³ Necati Kara, yaptığı karşılaştırmada bu eserin, yazarın Nazmü'd-Dürer'indeki Kevser, Kâfirün ve Nasr surelerinin tefsiri olduğunu gördüğünü belirtmektedir. Kara, a. g. e., s. 96.

¹⁴ Kara'nın verdiği bilgiye göre, kaynaklar bu eserden bahsetmemekte, yazar Unvânî'z-Zamân adlı kitabında böyle bir eser kaleme aldığını söylemektedir. Kara, a. g. e., s. 97.

¹⁵ Necati Kara, "Kaynakların sözünü etmediği bu eser" olarak bahsettiği adı geçen eseri müstakil bir eser olarak zikretmektedir. (Kara, a. g. e., s.97). Kendisinin de ifade ettiği gibi bu, müfessirin Nazmü'd-Dürer'inde Bakara/2, 219. ayetin tefsirinden (Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, I, 409-415) yapılan nakildir. Bunu, bir mecmua içinde (s. 27-38) yayına hazırlayan da [Landberg, Carlo, *Primeurs Arabs*, Pascicule I., Leiden – E. J. Brill 1886.] eserin adını (s. 27) verdikten sonra diğer sayfada (s. 28) şu notu düşmüştür: Zikru mâ yeteallaku bi'l-meysiri menkûlün min Nazmi'd-Dürer fi Tenâsübi'l-Ayi ve's-Süver li-Burhâneddîn el-Bikâî. Benzer bir ifade eserin başında da (s. 29) yer almaktadır.

Bkz.: <http://www.archive.org/details/primeursarabes01landuoft>

¹⁶ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, I, 96-98.

¹⁷ قُلْ فَأْتُوا بِالتَّوْرَةِ فَاتْلُوهَا إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ

¹⁸ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ

¹⁹ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, I, 98-99.

²⁰ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, I, 100-101.

²¹ Muhammed Mürsî el-Hülî, söz konusu eseri, Mecelletü'l-Ma'hedî'l-Mahtûtâtü'l-Arabiyye'de (1410/1980, XXVI/2, s. 37-96) neşretmiştir. Ayrıca Sami b. Ali el-Kalîti de bu eser üzerinde Suudi Arabistan'da, Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi'nde, 1419/1999, bir yüksek lisans tezi yapmıştır. Bkz.:

<http://www.aqeeda.org.sa/index.php?page=treatise&action=treatise&treatise=931>

²² Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, I, 101-102.

Bikai'nin Kitab-ı Mukaddes'ten Alıntı Yaparken Kullandığı Üslup

İbrahim Bikâî, Kitab-ı Mukaddes'ten yaptığı alıntıları çeşitli şekillerde vermektedir.

1- Müfessir, Bakara/2, 61. ayetin tefsirinden sonra, konuyla ilgili olarak Tevrat'tan yaptığı alıntıya başlamadan önce, kullandığı nüshayla ilgili olarak, o gün 9. (h.) asırda Yahudilerin elinde bulunan nüshalarda, 4. Sifrin sonunda tercümesi ve yazısı İbranice olan, üzerinde okuduklarına dair işaretlerin ve her bölümün okunduğu vakitlerin açıklamasının bulunduğu şekilde bilgi vermektedir²³.

2- Müfessir, Musa peygamberin dağa giderken yerine Harun'u (a.s.) bıraktığını, İsrail oğullarının buzağıyı tanrı edindiklerini ifade ettikten sonra şöyle demektedir: "Bu konuda Tevrat'ın ibaresini lâfzen aktarmadım. Çünkü ibaresinin başında Harun'un (a.s.) makamına yakışmayacak, ona eksiklik getirecek şeyler vardı. Burasının onların değiştirdiği yerlerden biri olduğunu düşündüm. Sonra Nesâî, Ebû Ya'lâ, İbn Ebî Hâtim ve İbn Cerîr'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerini düşündüm, bunu tevil etmenin imkânsız olmadığını gördüm ve Tâhâ suresinde ihtiyaç kadar zikrettim."²⁴

3- Bikâî, Bakara/2, 87. ayetin tefsirinde, Hz. İsa'nın Rûhu'l-Kudüs ile desteklendiği ifadesini açıklarken İncil'den alıntı yapmakta ve şöyle demektedir: "Dört İncil'den özetle: (Bu konu) Onun mucizeler getirdiği ve Rûhu'l-Kudüs ile desteklendiği hakkında İncil'den bazı şeylerin zikredilmesi (hakkındadır). Onların sözlerini topladım. Matta –ki ifadenin çoğu onundur- şöyle demiştir."²⁵

4- Müfessir Zebur'dan nakiller yaparken, "Zebur'da, 113. Mezburda şöyledir"²⁶ veya "68. Mezmurda şöyle dedi"²⁷ şeklinde üsluplar kullanmaktadır.

I. TEVRAT

Müellifin Kitab-ı Mukaddes'i kaynak olarak kullanmasına Tevrat ile başlamak istiyoruz.

1. Bikâî'nin Kullandığı Tevrat Nüshası

Burada ilk önce müfessirin kaynak olarak kullandığı nüsha hakkında bilgi vermek istiyoruz. Bikâî, Tevrat'ın Yetmişler, Yahudi-

²³ Bikâî, Nazmü'd-Dürer, I, 150.

²⁴ Bikâî, Nazmü'd-Dürer, I, 158.

²⁵ Bikâî, Nazmü'd-Dürer, I, 165.

²⁶ Bikâî, Nazmü'd-Dürer, III, 174.

²⁷ Bikâî, Nazmü'd-Dürer, IV, 385.

ler ve Samire nüshası olmak üzere üç nüshası olduğunu söylemekte, ardından kendisinin tefsirinde kullandığı nüshanın müterciminin adını bilmediğini, okunduğu zamanda üzerine yazılan haşiyelerden bunun Yahudi nüshası olduğunun anlaşıldığını, ilk varağındaki satırların kenarlarında bazı silinmelerin bulunduğunu bunları Yetmişler nüshasından tamamladığını söylemektedir. Kendi nüshasını, Yahudilerce en iyi tercüme olarak kabul edilen Said Feyyûmî nüshasıyla karşılaştırdığını, kendisinininkinin İbranice lafzın hakikatlerine daha yakın ve mütercimini de Arapça konusunda Said'den daha iyi bulduğunu ifade etmektedir.²⁸ Bununla birlikte müfessir, yer yer Yetmişler nüshasına da atıflarda bulunmakta, böylece karşılaştırma yapma imkânı sağlamaktadır.²⁹ Yazarın zaman zaman başka nüshalara da baktığı anlaşılmaktadır.³⁰

2. Tevrat'ta Hz. Musa Dışında Hakkında Nakilde Bulunduğu Kişiler

İbrahim Bikâî'nin, tefsirinde Tevrat'tan çoğunlukla Hz. Musa hakkında nakillere yer verdiği görülmektedir. Bunun kimi zaman istisnaları olmaktadır. Müfessir, Hûd/11, 48. ayetin tefsirinin ardından Hz. Nuh ile ilgili Tevrat'ın Birinci Sifrinin başlarından bazı bilgilere yer vermektedir.³¹ Başka bir örnek de Yûsuf/12, 57. ayetiyle ilgili yaptığı nakildir. Müfessir burada firavunun, gördüğü rüya hakkında Yusuf ile yaptığı konuşmayı aktarmaktadır.³²

3. Alıntıyı Bitiriş Tarzı

Müfessir, Tevrat ile tefsir metnini ayırmak amacıyla, yaptığı naklin bittiğine işarette bulunmaktadır. Bakara/2, 61. ayetin tefsirini bitirdikten sonra yaklaşık 13 sayfa (150-163 sy.) Tevrat'tan nakilde bulunmakta ve sonunda sözünü şöyle bağlamaktadır: "Bu surede İsrail oğullarının kıssalarıyla ilgili Tevrat'tan işaret etmek istediğim şeyler bitti."³³

Yazar, Mâide/5, 60. ayette haber verilen Yahudilere edilen lanet ve gazapla ilgili yaptığı naklin sonunda, tağutlara tapmalarının

²⁸ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, I, 102.

²⁹ Örnek olarak bkz.: Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, III, 93; III, 158.

³⁰ Örnek olarak bkz.: Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, I, 96; I, 150; II, 433.

³¹ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, III, 537-540. Krş.: *el-Kitâbü'l-Mukaddes*, Dâru'l-Kütübi'l-Mukaddes, ys. 1991, *el-Ahdü'l-Kadîm, et-Tekvîn, el-Ashâhü'r-Râbi; el-Ashâhü'l-Hâmîs*, s. 8-9.

³² Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, IV, 63-65. Krş.: *el-Kitâbü'l-Mukaddes*, *el-Ahdü'l-Kadîm, et-Tekvîn, el-Ashâhü'l-Hâdî ve'l-Erbeün*, s. 67 vd.

³³ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, I, 165. Farklı bir tarz için bkz.: III, 125. "Tevrat'ın nüshalarının bazısında böyle çevrilmiş olduğunu gördüm."

dan dolayı lanete ve gazaba uğramalarına tanıklık olsun diye Tevrat'tan zikretmek istediklerim bunlardır, demektedir.³⁴

İbrahim Bikâî'nin bu tarzına diğer bir örnek olarak şunu da verebiliriz: Müfessir, Bakara/2, 243. ayet hakkında Tevrat'tan yaptığı naklin sona erdiğini (انتهى) cümlesiyle ifade etmektedir.³⁵ Az da olsa alıntının bittiğine işaret etmediği yerler vardır.³⁶

4. Nüsha Farklılıklarına İşaret Etmesi

Bikâî, tefsirinde Tevrat'tan alıntı yaparken kullandığı nüshalar arasındaki farklılıklara da işaret etmektedir. Örneğin İsrail oğullarının ayrıldıkları sahilin denizinin adı konusunda (البحر الأحمر), (بحر سوف) ve (بحر القلزم) şeklinde üç nüshadan üç değişik isim vermektedir.³⁷

Bu konuda diğer bir örnek ise şudur: O, Bakara/2, 132. ayetin açıklamasında Allah'ın (c.c.) Hz. İbrahim ile konuşmasını aktarırken Allah'ın, peygamberine bir nüshada (حقاً), diğer nüshada ise (نعم) ifadesinin kullanıldığına geçtiğine dikkat çekmektedir.³⁸

5. Tevrat'a Açıklamalar Yapması

Müfessir, yaptığı alıntıyı okuyucunun daha iyi anlayabilmesi için zaman zaman açıklamalarda bulunmaktadır. Örneğin Paskalya Yortusu'ndan sonraki "ilk ay" hakkında, onlara göre ilk ay'dan kasıt Nisan'dır, demektedir.³⁹

Bu bağlamda zikredilebilecek diğer örnek de şudur: Bikâî, Mâide/5, 12. ayetinde bahsedilen on iki nakibin kimler olduğunu Tevrat'ın Dördüncü Sifrinden, Mişşa kabilesinden nakib seçilenin Cemalyal bin Fedahsur olduğunu nakletmekte, hemen ardından *kultü/derim ki* ifadesiyle, Mişşa'nın Yusuf'un oğlu ve Efraim'in kardeşi olduğu açıklamasını yapmaktadır.⁴⁰

Müfessir, Mâide/5, 22-26. ayetlerin tefsiri bağlamında yaptığı alıntıdan sonra, "Burada tefsire/açıklamaya ihtiyaç duyulan şeyler

³⁴ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, II, 491.

³⁵ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, I, 467.

³⁶ Örnek olarak bkz.: Bikâî, *Nazm*, III, 540; IV, 65.

³⁷ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, I, 150.

³⁸ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, I, 249. Diğer bir örnek için bkz.: III, 97.

³⁹ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, I, 150. Krş.: *el-Kitâbü'l-Mukaddes*, el-Ahdü'l-Kadîm, *el-Aded*, *el-Ashâhü's-Sâlis ve's-Selâsîn*, s. 270.

⁴⁰ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, II, 413. (ومن سبط منشا: جماليل بن فداهصور - قلت: ومنشا هو ابن يوسف وهو أخو إفراتيم.) Krş.: *el-Kitâbü'l-Mukaddes*, el-Ahdü'l-Kadîm, *el-Aded*, *el-Ashâhü'l-Evvel*, s. 206.

vardır" diyerek metinde geçen yer isimlerinin nasıl okunacağı konusunda bilgi vermektedir.⁴¹

6. Bir Ayet Bağlamında Birden Fazla Yerden Alıntı Yapması

İbrahim Bikâî, bazen bir ayet hakkında Tevrat'ın çeşitli sifirlerinden topluca nakilde bulunmaktadır. Bunda herhangi bir sıralama gözetmemektedir. Örneğin Bakara/2, 61. ayetin tefsirinin ardından yaptığı oldukça uzun nakilleri, Dördüncü Sifrin sonuyla⁴² başlamakta, İkinci Sifir⁴³ ve Dördüncü Sifir⁴⁴ ile devam etmektedir.

Bu bağlamda verilebilecek diğer bir örnek de müfessirin Bakara/2, 83. ayetin tefsirinden sonra yaptığı alıntıdır. Bikâî, "Tevrat'tan buna şahitlik edenin zikredilmesi" ifadesiyle, önce İkinci Sifir'den⁴⁵, daha sonra da Üçüncü Sifrin sonundan⁴⁶ bazı bilgilere yer vermektedir.

7. Şeriata Muhalif Olan Yerlere Dikkat Çekmesi

Müfessir, Tevrat'tan yaptığı alıntılara zaman zaman eleştirilerde bulunmaktadır.

Örneğin A'râf/7, 137. ayetin tefsirinde, Tevrat'tan yaptığı yaklaşık dokuz sayfalık nakilden sonra "Burada, bizim şeriatımıza göre kullanılması caiz olmayan lafızlar vardır"⁴⁷ diyerek çekincesini belirtmektedir.

Yazar, Nisâ/4, 154. ayetin tefsiriyle ilgili Tevrat'tan yaptığı alıntıdan sonra, bu sözler içinde "istirahat etme" gibi şeriata göre Allah'a nisbet edilmesinin caiz olmadığı hususların bulunduğu dikkat çekmektedir.⁴⁸

8. Tefsirlerdeki İsrâîli Haberlerle Tevrat'ı Karşılaştırması

⁴¹ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, II, 439. (وفيه مما يحتاج إلى تفسير: الجري، وهو نسبة إلى الجرياء - بكسر الجيم والموحدة، بينهما مهملة. Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, I, 150. (قال في آخر السفر الرابع منها) Krş.: *el-Kitâbü'l-Mukaddes*, el-Ahdü'l-Kadîm, *el-Aded*, *el-Ashâhü's-Sâlis ve's-Selâsûn*, s. 270.

⁴² Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, I, 151. (قال في السفر الثاني) Krş.: *el-Kitâbü'l-Mukaddes*, el-Ahdü'l-Kadîm, *el-Hurûc*, *el-Ashâhü's-Sâlis Aşere*, s. 107.

⁴³ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, I, 154. (قال في السفر الرابع) Krş.: *el-Kitâbü'l-Mukaddes*, el-Ahdü'l-Kadîm, *el-Aded*, *el-Ashâhü'l-Hâdî Aşere*, s. 229.

⁴⁴ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, I, 180. (قال في السفر الثاني منها) Krş.: *el-Kitâbü'l-Mukaddes*, el-Ahdü'l-Kadîm, *el-Hurûc*, *el-Ashâhü'l-Işrûn*, s. 119.

⁴⁵ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, I, 181. (قال في موضع آخر من السفر الرابع) Diğer bir örnek için bkz.: I, 558-559. Krş.: *el-Kitâbü'l-Mukaddes*, el-Ahdü'l-Kadîm, *Laviyyin*, *el-Ashâhü't-Tâsi Aşere*, s. 189-190.

⁴⁶ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, III, 103.

⁴⁷ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, II, 348. Diğer örnekler için bkz.: II, 364; III, 120; IV, 340; V, 488. Kur'an-ı Kerim'e muhalif olduğuna işaret etmesine örnek olarak bkz.: IV, 26.

Müfessirimizin kaynaklardan yararlanırken, doğru ve sağlam bilgiyi aktarmak için özenli ve dikkatli olduğu görülmektedir.

Müellifimiz, Bakara/2, 243. ayette söz edilen peygamberin adını Hezekiel olarak vermekte, Beğavî'nin Meâlimü't-Tenzil'inden⁴⁹ bunun Hz. Musa'dan sonra İsrail oğulları halifelerinin üçüncüsü olduğunu nakletmektedir. Daha sonra kendisinin Musa (a.s.) peygamberden sonra gönderilen peygamberlerle ilgili olan sifirde bu peygamberlerin sayısını on altı olarak gördüğünü, bunların ilkinin Yuşa b. Nûn, sonuncusunun ise Danyal olduğunu, Hazkiyel'in ise on beşinci sırada bulunduğunu belirtmektedir.⁵⁰

Bikâi, Mâide/5, 22-26. ayetlerin izahının ardından Tevrat'tan oldukça uzun (12 sayfa: 428-440) bir alıntıda bulunmaktadır. Sonra da bu konuda Beğavî'nin tefsirinden bazı bilgilere yer vermekte⁵¹, ardından kendisinin Hz. Musa'nın ölümünden sonra Yuşa'nın peygamberlik tarihiyle ilgili eserde gördükleriyle çelişen yerler olduğunu bildirmekte, güneşin batmayıp durduğu yerin Beğavî'nin dediği gibi, Eriha (أريحا) değil, Ceb'un (جبعون) olduğunu, Eriha'yı altı ay değil, yedi gün kuşattığını ileri sürmektedir. Sonra okuyucu karşılaştırma yapabilsin diye Tevrat'tan ilgili yeri nakletmektedir.⁵²

9. İleride Gelecek Surelere Atıfta Bulunması

Müfessirimiz, kimi durumlarda konuyu uzatmayarak meselenin ileriki surelerde geleceğini belirterek konuyla ilgili bilgileri orada aktarmaktadır.

⁴⁹ el-Beğavî, Ebû Muhammed el-Huseyn b. Mesûd, **Meâlimü't-Tenzil**, (thk.: Muhammed Abdullah en-Nemr vd.), Riyâd 1414/1993, I, 293.

⁵⁰ Bikâi, **Nazmü'd-Dürer**, I, 466-467.

⁵¹ Beğavî, **Meâlimü't-Tenzil**, II, 40-41. Bikâi'nin Beğavî'den özetleyerek nakilde bulunduğu görülmektedir.

⁵² Bikâi, **Nazmü'd-Dürer**, II, 440. Nazmü'd-Dürer'de (II, 440) yer alan Tevrat metni ile Kitab-ı Mukaddes'in bugün elimizde bulunan Arapça tercümesindeki (**el-Kitâbü'l-Mukaddes**, el-Ahdü'l-Kadîm, *Yeşû, el-Ashâhu's-Sâdis*, s. 344) ilgili bölüm karşılaştırılabilir diye aşağıda sunuyoruz:

Nazmü'd-Dürer:

انظر، إني قد دفعت في يدك إريحا وملكها وكل أجنادها، فلحيط بالمدينة جميع الرجال المقاتلة، ودوروا حول المدينة في اليوم مرة، وافعوا ذلك في ستة أيام، ويحمل سبعة من الكهنة سبعة أبواق ويهتفون أمام التابوت، حتى إذا كان اليوم السابع دوروا حول المدينة سبع مرات، ويهتف الكهنة بالقرون، وإذا هتفت الأبواق وسمعت أصواتها يهتف جميع الشعب بأعلى أصواتهم صوتاً شديداً، فيقع سور المدينة مكانه، ويصعد الشعب كل إنسان حiale.

Kitab-ı Mukaddes:

انظر. قد دفعتُ بيدك أريحا وملكها، جنابة البأس. تدورون دائرة المدينة، جميع رجال الحرب. حول المدينة مرة واحدة. هكذا تفعلون ستة أيام. وسبعة كهنة يحملون أبواق الهتاف السبعة أمام التابوت. وفي اليوم السابع تدورون دائرة المدينة سبع مرات، والكهنة يضربون بالأبواق. ويكون عند امتداد صوت قرن الهتاف، عند استماعكم صوت البوق، أن جميع الشعب يهتف هتافاً عظيماً، فيسقط سور المدينة في مكانه، ويصعد الشعب كل رجل مع وجهه.

Farklı örnekler için bkz.: Bikâi, **Nazmü'd-Dürer**, III, 540; V, 523-526.

Örneğin Bakara/2, 61. ayetin tefsirinde Tevrat'tan yaptığı oldukça uzun alıntının ardından, on iki nakibin gönderilmesi konusunun Mâide suresinde geleceğini⁵³ söyleyerek bu kişilerin isimlerinin açıklanmasını oraya bırakmaktadır.⁵⁴

Bikâî, A'râf/7, 145. ayetin tefsirinde, "Bu ayetlerin açıklaması sadedinde ileride Tevrat'tan gelecek olanları düşündüğün zaman, bu mana sana açık hale gelecektir" diyerek aynı surenin 154. ayetinin açıklamasına⁵⁵ atıfta bulunmaktadır.⁵⁶

10. Geçmiş Surelere Atıfta Bulunması

Müfessir, Mâide/5, 69. ayetin açıklamasında, Bakara/2, 62. ayete atfen,⁵⁷ Bakara suresinin başlarında geçtiği gibi bugün ellerinde bulunan Tevrat'ta kendileri için büyük bir nasihat olduğunu ifade etmektedir.⁵⁸

Yazar, A'râf/7, 145. ayetin izahında, Mâide/5, 60. ayetinin tefsirinde⁵⁹ Tevrat'tan zikredilenlere atıfta bulunarak⁶⁰ oradaki nakilleri tekrarlamaktan kaçınmaktadır.

11. Kullandığı Tevrat Nüshasının Kendi Zamanındaki Nüsha Olduğuna Dikkat Çekmesi

İbrahim Bikâî, kaynak olarak kullandığı Tevrat'ın, kendisiyle çağdaş olan Yahudilerin o gün ellerinde bulunan nüshalar olduğunu vurgulamaktadır.

Âl-i İmrân/3, 112. ayeti tefsir ettikten sonra, söz konusu ayetle Tevrat'ın örtüştüğünü işaret ederken, "Bu, şimdi (Yahudilerin) ellerinde bulunan Tevrat'ın tercümesinde gördüğüm şeye uymaktadır" tespitinde bulunmaktadır.⁶¹

Diğer bir örnek de şudur: A'râf/7, 137. ayetin tefsirinde Tevrat'tan yaptığı alıntıya başlamadan önce, "açıklamaya ihtiyaç duyulanların şu an Yahudilerin ellerinde bulunan Tevrat'tan açıklanması" ifadesini kullanarak konuya dikkat çekmektedir.⁶²

12. Kur'an-ı Kerim ile Tevrat'ın Bazı Konularda Örtüştüğünü İleri Sürmesi

⁵³ Bkz.: Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, II, 412-413.

⁵⁴ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, I, 163.

⁵⁵ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, III, 117.

⁵⁶ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, III, 111.

⁵⁷ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, I, 160.

⁵⁸ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, II, 509.

⁵⁹ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, II, 488 vd.

⁶⁰ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, III, 111. Diğer örnekler için bkz.: III, 130; III, 143; III, 487.

⁶¹ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, II, 137.

⁶² Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, III, 92. Diğer örnek için bkz.: II, 428.

Müfessirin yer yer Kur'an-ı Kerim ile Tevrat'ı içerik olarak karşılaştırdığı görülmektedir.

Mâide/5, 5. ayette bildirilen Müslümanların Ehl-i Kitap olan kadınlarla evlenilebileceği konusunun Tevrat'ta da bildirildiğine dikkat çekmekte, İkinci ve Beşinci Sifirlerden yaptığı alıntılarla konuyu ortaya koymaktadır.⁶³

Bu husustaki başka bir örnek ise yazarın Âl-i İmrân/3, 112. ayetin tefsirindeki yaklaşımıdır. Söz konusu ayetin, babasının günahına razı olan çocuğun hesaba çekileceğine delalet ettiğini ileri süren Bikâî, bunun Tevrat'ta gördüğünü söylediği şeye uygun olduğunu ifade etmekte ve bu konuda Tevrat'ın İkinci Sifirinden bazı bilgiler aktarmaktadır.⁶⁴

13. Tevrat'ı Hadislerle Karşılaştırması

Müfessir, Mâide/5, 22-26. ayetlerin tefsirinden sonra Tevrat'tan yaptığı alıntının sonunda Yeşu'nun duası neticesinde güneşin durması olayına yer vermektedir. Bunun ardından söz konusu hadiseyi Peygamber'in (a.s.) anlattığını, Buhârî'nin Sahih'inin Humus ve Nikâh bölümlerinde, Müslim'in de yine Sahih'inin Megâzî bölümünde bunu Ebu Hureyre'den (r.a.) rivayet ettiğini bildirmektedir.⁶⁵

Bikâî'nin bu konuda zikrettiği diğer bir örnek de Mâide/5, 44. ayetin izahı sadedindedir. 41. ayetten bu ayete kadar olan ayetlerin zina hakkında indiğini belirten müfessir, zina cezasının recm olduğunu bildiren hadislere yer verdikten sonra aynı suçta aynı cezanın Yahudilere kendi kitapları Tevrat'ta da verildiğini önce Üçüncü Sifir'den, sonra da Beşinci Sifir'den yaptığı alıntılarla göstermektedir.⁶⁶

14. Tevrat'ı Diğer İsrâîlî Kaynaklarla Karşılaştırması

Yazar, nadiren Yahudi kültürüyle yetişmiş yazarların eserlerine de atıflarda bulunmaktadır.

⁶³ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, II, 400: ... وتزوج بنيك من بناتكم وبناتك من بنهيم ... وما يؤيد ذلك أن في السفر الثاني من التوراة: ... وقال في الخامس منها ولا تزوجوا بناتكم من بنهيم ، ولا تزوجوا بنيكم من بناتكم

Krş.: *el-Kitâbü'l-Mukaddes*, el-Ahdü'l-Kadîm, *el-Hurûc, el-Ashâhü'r-Râbi ve's-Selâsûn*, s. 144; *et-Tesniye, el-Ashâhü's-Sâbi*, s. 290.

⁶⁴ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, II, 137. Krş.: *el-Kitâbü'l-Mukaddes*, el-Ahdü'l-Kadîm, *el-Hurûc, el-Ashâhü'l-İsrân*, s. 119. Tevrat'taki bilginin Kur'an-ı Kerim'dekiyle çatıştığına örnek olarak bkz.: IV, 26.

⁶⁵ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, II, 441. Krş.: *el-Kitâbü'l-Mukaddes*, el-Ahdü'l-Kadîm, *Yeşu, el-Ashâhü'l-Âşir*, s. 352.

⁶⁶ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, II, 460-464. Krş.: *el-Kitâbü'l-Mukaddes*, el-Ahdü'l-Kadîm, *Laviyyin, el-Ashâhü'l-İsrân*, s. 190; Krş.: *el-Kitâbü'l-Mukaddes*, el-Ahdü'l-Kadîm, *et-Tesniye, el-Ashâhü'l-İsrân*, s. 314. Diğer örnekler için bkz.: II, 465-466; III, 225; V, 524-527.

Örneğin A'râf/7, 157. ayetin tefsirinde "ümme nebi"yi ele alırken Tevrat'tan bir paragraf kadar nakilde bulunduktan sonra, büyük Yahudi bilginlerinden biri olduğunu söylediği Samuel b. Yahya el-Mağribî'nin Müslüman oluş gerekçesini anlattığı kitabından⁶⁷ alıntı yapmaktadır.⁶⁸ Müfessir bir sayfa sonra yine aynı yazarın bu kez *Gâyetü'l-Maksûd fi'r-Reddi ale'n-Nasârâ ve'l-Yahûd* isimli kitabından nakilde bulunmaktadır.⁶⁹

Bu konuda son olarak müfessirin Tevrat'ı oldukça dikkatli okuduğuna, onda yer almayan konularda Yahudi bilginlerden yararlanmak istediğine dikkat çekmek istiyoruz. Kendisi, Hz. Hûd kıssasının anlatıldığı Hûd/11, 59. ayeti açıklarken şöyle demektedir: Bu ve Semud kıssası, ne Tevrat'ta ne de peygamber sıfırlarında yer almaktadır. Bunları onların bilginlerinden birine sordum. Hiçbir şey bilmediğini, ne Âd'ı ne de Semûd'u duyduğunu gördüm.⁷⁰

II. İNCİL

Bikâî'nin Tevrat'tan yaptığı alıntılara değindikten sonra, şimdi de yazarın İncil'e olan yaklaşımına değinmek istiyoruz.

1. Kullandığı İncil Nüshalarının Kendi Zamanındakiler Olduğuna Dikkat Çekmesi

Müfessir Tevrat'tan yaptığı nakillerde takındığı tutumunu, İncil konusunda da sürdürmekte, kullandığı İncillerin kendi zamanındakiler olduğuna dikkat çekmekte, okuyucunun yanlış bir anlayışa kaymasının önüne geçmeye çalışmaktadır.

Bu konuda zikredilebilecek ilk örnek, Nisâ/4, 158. ayetin izahının ardından İncil'den yapacağı nakle, "bugün Hıristiyanların ellerinde bulunan İncil'de İsa'nın (a.s.) göğe yükseltilmesi" başlığıyla girmekte, daha başta kaynağın özelliğine vurgu yapmaktadır.⁷¹

En'âm/6, 19. ayetin tefsirinde, Hıristiyanların elindeki İncil'de yaptığım araştırmaya göre böyle değildir, ifadesinde yine bu tutum görülmektedir.⁷²

2. İncil'e Açıklamalar Yapması

Bikâî'nin, tefsirinde Tevrat'tan yaptığı nakillerde olduğu gibi, İncil'den yaptığı nakillerde de kimi zaman bazı izahlar yapmaktadır.

⁶⁷ Çevirisi için bkz.: Samuel b. Yahya el- Mağribi, *Bir Rüyanın İzinde*, (Çev.: Osman Cilacı), İnsan Yayınları, İstanbul 2004.

⁶⁸ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, III, 125.

⁶⁹ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, III, 126. Ayrıca bkz.: II, 674; III, 301. Farklı bir örnek için bkz.: III, 138.

⁷⁰ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, III, 546.

⁷¹ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, II, 351.

⁷² Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, II, 603. Diğer bir örnek için bkz.: II, 513.

Mâide/5, 75. ayeti hakkında yaptığı alıntılardan sonra bazı kelimelerin anlamları ve hareketleri/nasıl okunacakları konusunda açıklamada bulunmaktadır.⁷³

Yine aynı surenin 113. Ayetin tefsirinde İncillerden alıntıda bulunduğundan sonra bazı kelimelerin açıklamalarını yaptığı görülmektedir.⁷⁴

3. Kullandığı Kaynakları İncil'le Karşılaştırması

Yazarın, kaynakları karşılaştırmalı olarak kullanmasına Tevrat'ı ele aldığımız bölümde değinilmişti. Aynı yaklaşımın İncil hakkında da sürdürüldüğü görülmektedir.

En'âm/6, 19. ayetin tefsirinde, İbn İshak'tan Hz. İsa'nın havarilerinin kimler olduğu konusunda bilgilere yer verdikten sonra⁷⁵, Hıristiyanların ellerinde bulunan İncil'de yaptığım araştırma bundan farklıdır, demektedir, Matta, Luka, Markos İncillerinden yaptığı alıntılarla konuya açıklık getirmeye çalışmaktadır.⁷⁶

Bu konudaki başka bir örnek de Saff/61, 6. ayetin tefsirinde peygamberimizin Hz. İsa tarafından müjdelendiği hususunda İncillerden yaptığı alıntının ardından⁷⁷ aynı konuyla ilgili olarak İbn Hişam'ın Sire'sinden bilgi vermektedir.⁷⁸

4. İncil'i Hadislerle Karşılaştırması

Müfessir, Bakara/2, 275. ayetindeki şeytanın dokunmasını yorumlarken, "işte burada ben sana düşünen kimseler için ikna edici olan hadislerden ve Allah'ın daha önce gönderdiği kitaplardan bazı şeyler anlatacağım" demektedir, sonra insan-şeytan ilişkisi konusunda Peygamberimizin hadislerine yer vermekte ve Matta⁷⁹, Luka⁸⁰ ile Markos⁸¹ İncillerinden nakilde bulunmaktadır.⁸²

⁷³ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, II, 514.

(والتجديف هو الكفر بالنعيم، ويونان: يونس عليه السلام، والكريزة - بينها لوقاً بأنها الإنذار، واليمين: اليمن، والأركون - بضم الهمزة والكاف

بينهما راء مهمله ساكنة: الكبير، ويروشليم - بفتح التحتانية وضم المهمله ثم شين معجمة: بيت المقدس)

⁷⁴ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, II, 568-569.

(قوله: المعد، من أعمدته - إذا غسله في ماء العمودية، قوله: تبرت، أي صارت بريئة بالنسبة إليهم، قوله: يعبر المدن، أي يذكر ما أوجب لها

العار، قوله: القوات جمع قوة وهي المعجزات هنا، قول: الذي هويت، يعني أحببت حباً شديداً)

⁷⁵ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, II, 602-603.

⁷⁶ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, II, 603-607. Krş.: el-Ahdü'l-Cedîd, *Matta, el-Ashâhü'l-Âşir*, s. 17; *Markos, el-Ashâhü's-Sâlis*, s. 60; *Luka, el-Ashâhü'r-Râbiu*, s. 101.

⁷⁷ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, VII, 578-582. Krş.: *el-Kitâbü'l-Mukaddes*, el-Ahdü'l-Cedîd, *Yuhanna, el-Ashâhü'l-Hâdî Aşere*, s. 168.

⁷⁸ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, VII, 582.

⁷⁹ Krş.: el-Ahdü'l-Cedîd, *Matta, el-Ashâhü's-Sâbiu Aşere*, s. 31-32.

⁸⁰ Krş.: el-Ahdü'l-Cedîd, *Luka, el-Ashâhü'r-Râbiu*, s. 98.

⁸¹ Krş.: el-Ahdü'l-Cedîd, *Markos, el-Ashâhü'l-Hâmis*, s. 63.

⁸² Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, I, 532.

Bikâî, En'âm/6, 19. ayetin izahında Hz. İsa'nın, elçi olarak gönderdiği Havarilerle⁸³ Peygamberimizin kendileriyle davet mektubu gönderdiği elçilerin isimlerini zikretmekte, her iki peygamberin mesajını tebliğ eden kişilerin karşılaştırmasını yapmaktadır.⁸⁴

5. Tefsirlerdeki İsrâîlî Haberlerle İncil'i Karşılaştırması

Bikâî, az da olsa İncil ile tefsir kaynaklarının karşılaştırılmasına imkân verecek tarzda bir üslup kullanmaktadır. En'âm/6, 19. ayetin tefsiriyle ilgili olarak önce İncil'den Hz. İsa'nın havarilerini davetçi olarak etrafa göndermesi hakkında bilgiler aktarmakta,⁸⁵ ardından aynı bağlamda Beğavî'nin tefsirinden nakilde bulunmaktadır.⁸⁶

6. İncillerden Ayrı Ayrı Nakilde Bulunması

Bilindiği gibi bugün Hıristiyanların elindeki İncil, dört İncil'den oluşmaktadır. Bunlar, Matta, Markos, Luka ve Yuhanna İncilleridir. Bikâî, mümkün olduğunca bir konu hakkında dört İncil'den de bazı bilgiler aktarmaktadır. Bakara/2, 87. ayetinde zikredilen Hz. İsa'nın Rûhu'l-Kudüs ile desteklenmesi meselesini izah ederken, dört İncil'den, özet bilgilere yer vermektedir.⁸⁷

İbrahim Bikâî, Bakara/2, 253. ayetinde bahsedilen Hz. İsa'ya verilen mucizelerle ilgili olarak İncillerden bazı bilgiler aktarmaktadır.⁸⁸

7. İslam'a Aykırı Olan Yerlere Dikkat Çekmesi

Müfessir, İncil'den yaptığı nakillerde İslam'a aykırı olan yerleri de nazara vermektedir. Bakara/2, 87. ayeti dolayısıyla aktardığı bilgilerin ardından, burada şeriatımıza göre kullanılması caiz olmayan lafızlar bulunmaktadır demek suretiyle okuyucuyu uyarmaktadır.⁸⁹

Müfessirin bu tavrının görüldüğü başka bir yer de Bakara/2, 253. ayeti çerçevesinde yaptığı nakillerin sonudur. Burada, baba ve

⁸³ Bkz.: *el-Kitâbü'l-Mukaddes*, el-Ahdü'l-Cedîd, *Matta, el-Ashâhü'l-Âşir*, s. 17; *Markos, el-Ashâhü's-Sâlis*, s. 60; *Luka, el-Ashâhü's-Sâdis*, s. 101.

⁸⁴ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, II, 603-610.

⁸⁵ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, II, 603-607. Krş.: *el-Kitâbü'l-Mukaddes*, el-Ahdü'l-Cedîd, *Matta, el-Ashâhü'l-Âşir*, s. 17; *Markos, el-Ashâhü's-Sâlis*, s. 60; *Luka, el-Ashâhü's-Sâdis*, s. 101.

⁸⁶ Beğavî, *Meâlimü't-Tenzil*, II; 44-45. Burada dikkat çekilmesi gereken bir nokta vardır: Bikâî, İncil'den bu nakli En'âm/6, 19. ayetinde yapmakta, Beğavî ise Bikâî'nin kendisinden aktardığı bu nakli, Âl-i İmrân/3, 54. ayetin tefsirinde vermektedir.

⁸⁷ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, I, 185-189. Krş.: *el-Kitâbü'l-Mukaddes*, el-Ahdü'l-Cedîd, *Matta, el-Ashâhü'r-Râbi*, s. 7; el-Ahdü'l-Cedîd, *Markos, el-Ashâhü'l-Evvel*, s. 56; el-Ahdü'l-Cedîd, *Matta, el-Ashâhü'r-Râbi*, s. 7.

⁸⁸ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, I, 487-491. Krş.: el-Ahdü'l-Cedîd, *Matta, el-Ashâhü'l-Hâmis*, s. 8; el-Ahdü'l-Cedîd, *Yuhanna, el-Ashâhü'l-Evvel*, s. 146; el-Ahdü'l-Cedîd, *Luka, el-Ashâhü'r-Râbiu Aşere*, s. 123.

⁸⁹ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, I, 189.

rab lafızlarının kullanılmasının şeriatımıza göre uygun olmadığını söylemektedir.⁹⁰

8. İncil'de Hz. İsa Dışında Hakkında Nakilde Bulunduğu Kişiler

Müfessir İncil'i genellikle Hz. İsa hakkında kaynak olarak kullanmaktadır Bunun bazı istisnaları vardır ve bunlardan biri Süleyman (a.s.) peygamberdir. Yazarın Bakara/2, 102. ayetinin tefsirinde Süleyman'ın (a.s.) şeceresini, Matta İncil'inin başında zikredildiğine göre diyerek verdiği görülmektedir.⁹¹

Bu hususta verilebilecek diğer bir örnek ise Hz. Yahya'dır. Âl-i İmrân/3, 43. ayetinin tefsirinde Hz. İbrahim ve namazla ilgili yaptığı nakillerin ardından Hz. Yahya ile ilgili bilgiler vermektedir.⁹²

9. İncilleri Birleştirerek Vermesi

Müfessir İncillerden nakilde bulunacağı zaman bunları toplayarak hep birlikte vermektedir. Âl-i İmrân/3, 43. ayetin izahında İncillerden Hz. Yahya hakkında bilgi vermeye başlarken, bunların lafızlarını mezcettiğini ve tek bir hale getirdiğini ifade etmektedir.⁹³

Mâide/5, 46. ayetinde de aynı şekilde, bazı İncillerin sözünü bazısına mezcettiğini bildirmektedir.⁹⁴

10. İncilleri Birbirleriyle Karşılaştırması

Müfessir İncil'den alıntı yaparken yer yer İncillerdeki farklılıklara da dikkat çekmektedir. Mesela Nisâ/4, 158. ayetin tefsirinde yaptığı oldukça uzun alıntıda zaman zaman İncilleri karşılaştırmaktadır.⁹⁵

En'âm/6, 19 ayetin tefsirinde havarilerin isimlerini sayarken İncillerin bunları değişik verdiklerine işaret etmektedir.⁹⁶

11. İncillerden Yaptığı Alıntıyı Veriş Tarzı

Müfessirin İncil'den yaptığı nakilleri çeşitli şekillerde verdiği görülmektedir. Bazen "Luka İncil'inin başında mütercimi şöyle de-

⁹⁰ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, I, 491. Diğer örnekler için bkz.: I, 189; II, 106; II, 106; II, 364; II, 569; II, 607; V, 206; VII, 469.

⁹¹ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, I, 206. Krş.: el-Ahdü'l-Cedîd, *Matta, el-Ashâhü'l-Evvel*, s. 3.

⁹² Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, II, 82-87. Krş.: el-Ahdü'l-Cedîd, *Luka, el-Ashâhü'l-Evvel*, s. 89; el-Ahdü'l-Cedîd, *Matta, el-Ashâhü's-Sâlis*, s. 6; el-Ahdü'l-Cedîd, *Markos, el-Ashâhü'l-Evvel*, s. 56. Müfessir, az da olsa bazı konuları da nakletmektedir. Örneğin, Hadîd/57, 27. ayetin tefsirinde zühd, Allah'a yönelme, ruhbanlıkla ilgi birkaç sayfalık nakilde bulunmaktadır. Bkz.: Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, VII, 464-469.

⁹³ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, II, 82.

⁹⁴ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, II, 468. Müfessir, bu bağlamda (مجمع، خلط، جمع) gibi ifadeler kullanmaktadır. Diğer örnekler için bkz.: I, 532; II, 603; V, 205; VII, 45;

⁹⁵ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, II, 351-363.

⁹⁶ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, II, 603.

miştir",⁹⁷ bazen "İncil mütercimlerinden biri olan Yuhanna şöyle demiştir ki",⁹⁸ bazen "Markos İncil'inde (denilmiştir ki)",⁹⁹ bazen de "Yuhanna, İncil'inde demiştir ki"¹⁰⁰ gibi ifadelerle alıntıya başlamaktadır.

12. İncillerden Yaptığı Alıntıyı Bitiriş Tarzı

Bikâî, Nisâ/4, 158. ayetin tefsirinde yaptığı oldukça uzun alıntıda, bu kıssayla ilgili İncillerden yapmak istediğim alıntı burada bitti, diyerek konuyu bağlamaktadır.¹⁰¹

Müfessirin bu konuyla ilgili yaklaşımına diğer bir örnek şudur: En'âm/6, 19. ayet çerçevesinde yaptığı naklin sonunda, İncillerden naklettiklerim bitti, demektedir.¹⁰²

Tevrat ile İncil'i Karşılaştırması

Müfessir genelde ya yalnızca Tevrat'tan ya da sadece İncil'den alıntı yapmaktadır. Nadiren her iki kitaptan da nakillere yer verdiği görülmektedir. Böylece okuyucu her iki kutsal kitabın yaklaşımını değerlendirme imkânı bulabilmektedir.

Mesela Bakara/2, 132. ayetinin açıklaması bağlamında, "Tevrat'ta İbrahim'in (a.s.) kıssasının anlatılması" başlığı altında Birinci Sifir'den Hz. İbrahim'le ilgili bilgiler aktarırken, "Bu bir biçimde İncil'e muhaliftir, Luka İncil'inde şöyle demiştir" diyerek iki kutsal kitap arasındaki farkı ortaya koymaya çalışmaktadır.¹⁰³

Bunlardan bir diğeri de A'râf/7, 157. ayetin açıklamasındadır. Yazar bu ayetteki "ümme nebi'nin Peygamberimiz Muhammed (s.a.v.) olduğunu önce Tevrat'tan, daha sonra da İncillerden yaptığı alıntılarla ortaya koymaya çalışmaktadır.¹⁰⁴

III. ZEBUR

Bilindiği gibi Zebur, Davud'a (a.s.) verilen kitaptır. İbrahim Bikâî, tefsirinde daha çok Davud peygamberin zikredildiği yerlerde konunun anlaşılmasına katkı olsun diye Zebur'dan bazı bilgiler ak-

⁹⁷ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, II, 82.

⁹⁸ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, V, 205.

⁹⁹ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, I, 531.

¹⁰⁰ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, II, 470.

¹⁰¹ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, II, 363. (انتهى ما أردته هنا من الأناجيل من هذه القصة.)

¹⁰² Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, II, 607. (انتهى ما نقلته من الأناجيل) Farklı bir örnek için bkz.: II, 106.

¹⁰³ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, I, 245-246.

¹⁰⁴ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, III, 125-129. Tevrat ile Zebur'u aynı ayetin tefsirinde kaynak olarak kullanmasına örnek olarak bkz.: IV, 61-62, 63-64.

tarmaktadır.¹⁰⁵ Bunlar, Tevrat ve İncil'den nakledilenlere kıyasla daha azdır.

Müfessirin Zebur'dan yararlandığı ilk yer, Mushaf'ın tertibine göre Kur'an'da Davud (a.s.) peygamberin isminin geçtiği ilk yer olan Bakara/2, 248-252. ayetlerinde anlatılan Câlût-Tâlût kıssasında Davud'un Câlût'u öldürme hadisesidir.¹⁰⁶ Burada Zebur'un son bölümü olduğunu söylediği 151. Mezbur'u alıntılıyarak orada da Davud peygamberin Câlût'u öldürdüğünün anlatıldığını söylemektedir.¹⁰⁷

Bir Konu Hakkında Zebur'dan Birden Çok Alıntıda Bulunması

Müfessir kaynak olarak az kullandığı Zebur'dan yer yer aynı konuyla ilgili birden fazla yerden nakilde bulunmaktadır.

İsrâ/17, 44. ayetin tefsirinde göklerin ve yerin tesbih etmesi konusunun Hz. Davud'un Zebur'unda yer aldığını ve bunun teşvik edildiğini söyledikten sonra 68., 85., 88. 95., 97. 148. ve 150. mezmurlardan nakilde bulunmaktadır.¹⁰⁸

Bu konuyla ilgili diğer bir örnek ise şudur: Müfessir, aynı surenin 101. ayetinde bahsedilen Hz. Musa'ya verilen dokuz mucizeyi açıklarken bunun Zebur'da özet olarak verildiğini söyledikten sonra konuyla ilgili olarak 77. ve 104. mezmurlardan bilgiler aktarmaktadır.¹⁰⁹

Zebur'dan en uzun ve en çok alıntı yapılan yer, Enbiyâ/21, 105. ayetin tefsiridir. Toplam yedi sayfa (s. 117-124) civarındaki bu alıntılar, 1., 2., 5., 6., 12., 14., 16., 17., 21., 30., 33., 34., ve 36. mezmurlardan yapılmıştır.¹¹⁰

IV. Nazmü'd-Dürer'deki Kitab-ı Mukaddes ve Bugünkü Matbu Kitab-ı Mukaddes

Yukarıda da görüldüğü üzere, müfessirin kaynak olarak kullandığı Kitab-ı Mukaddes'i sık sık, "bugün ellerinde mevcut olan" şeklinde nitelendirmektedir. Biz müfessirin tefsirinde kullandığı nüsha ile bugünkü nüshalar arasındaki farkı bir nebze olsun gös-

¹⁰⁵ Bu istisnalardan biri, Yûsuf/12, 57. ayetinin tefsirinde yapılan nakildir. Bkz: Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, IV, 61.

¹⁰⁶ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, I, 480.

¹⁰⁷ Bugün elde mevcut olan Kitab-ı Mukaddesler genelde Yahudi/Masoterik metne dayandığından bunlarda toplam 150 ilahi bulunmakta, Bikâî'nin zikrettiği 151. ilahi yer almamaktadır. Bu ilahi, Yetmişler tercümesi olarak bilinen Septuagint/Grek nüshasında bulunmaktadır. http://en.wikipedia.org/wiki/Psalm_151 Krş.: *el-Kitâbü'l-Mukaddes, Mezâmîr, el-Mezmûru'l-Mie ve'l-Hamsûn*, s. 936-937.

¹⁰⁸ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, IV, 385-386.

¹⁰⁹ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, IV, 431.

¹¹⁰ Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, V, 117-124.

termek için Ahd-i Atik/Tevrat, Zebur ve Ahd-i Cedit/İncil'den kısa birer bölüm sunuyoruz ki, o günden bugüne meydana gelen farklılıklar görülebilsin. Ayrıca bunların Türkçesini de hemen altında vereceğiz.

1. Tevrat:

اذْكُرُوا هَذَا الْيَوْمَ الَّذِي فِيهِ خَرَجْتُمْ مِنْ مِصْرَ مِنْ بَيْتِ الْعِبُودِيَّةِ، فَإِنَّهُ بِيَدِ قَوِيَّةِ أَخْرَجَكُمْ الرَّبُّ مِنْ هُنَا. وَلَا يُؤْكَلُ خَمِيرٌ. الْيَوْمَ أَنْتُمْ خَارِجُونَ فِي شَهْرِ أَبِيبِ. وَيَكُونُ مَتَى أَدْخَلَكَ الرَّبُّ أَرْضَ الْكَنْعَانِيِّينَ وَالْحِثِّيِّينَ وَالْمُورِيِّينَ وَالْحَوِيِّينَ وَالْيَبُوسِيِّينَ الَّتِي حَلَفَ لآبَائِكَ أَنْ يُعْطِيكَ، أَرْضًا تَفِيضُ لَبَنًا وَعَسَلًا، أَنْكَ تَصْنَعُ هَذِهِ الْخِدْمَةَ فِي هَذَا الشَّهْرِ. سَبْعَةَ أَيَّامٍ تَأْكُلُ فَطِيرًا، وَفِي الْيَوْمِ السَّابِعِ عِيدٌ لِلرَّبِّ. لَفَطِيرٌ يُؤْكَلُ السَّبْعَةَ الْأَيَّامَ، وَلَا يُرَى عِنْدَكَ مَخْتَمِرٌ، وَلَا يُرَى عِنْدَكَ خَمِيرٌ فِي جَمِيعِ نُحُومِكَ.¹¹¹

اذكروا هذا اليوم الذي خرجتم فيه من مصر من العبودية والرق ، لأن الرب أخرجكم من ههنا بيد منيعة فلا يؤكل الخمير في هذا اليوم وهو ذا أنتم خارجون في شهر الفقاخ - وفي نسخة : الفريك - فإذا أدخلكم الرب إلى أرض الكنعانيين والحيثانيين والأمورانيين والجاوانيين واليابسانيين والفرزانيين كالذي أقسم لآباتكم أن يعطيكم الأرض التي تغل السمن والعسل ، تعملون هذا العمل في هذا الشهر ، كلوا الفطير سبعة أيام ولا يوجدن الخمير عندهم.¹¹²

Mısır'dan, esirlik evinden çıktığınız bugünü hatırlayın. Rab, sizi buradan güçlü bir el ile çıkardı. Mayalı ekmek yenilmeyecektir. Bugün siz Abib ayında çıkıyorsunuz. Ve vaki olacak ki, Rab seni Kenanlı, Hitti, Amori, Hivi ve Yebusilerin diyarına babalarına vermeye yemin ettiği süt ve balla dolup taşan diyara sokacak, sen de bu ayda bu hizmeti yapacaksın. Yedi gün mayasız ekmek yiyeceksin. Yedinci günde Rabbin bayramı olacak. Yedi gün mayalı ekmek yenilecek, senin yanında mayalı ekmek görülmecek. Senin bütün sınırların içinde mayalı ekmek görülmecek.

Mısır'dan, esirlik ve kölelikten çıktığınız bugünü hatırlayın. Rab, sizi buradan güçlü bir el ile çıkardı. Bu günde mayalı ekmek yenilmeyecektir. Bugün siz Fekah -diğer bir nüshada, Ferik- ayında çıkıyorsunuz. Ve vaki olacak ki, Rab sizi Kenanlı, Hitti, Amori, Hivi, Yebusi ve Ferzanilerin diyarına -babalarınıza vermeye yemin ettiği süt ve balla dolup taşan diyara sokacak, siz de bu ayda bu hizmeti yapacaksınız. Yedi gün mayasız ekmek yiyin. Sizin yanınızda mayalı ekmek bulunmayacak.

2. Zebur

الْمَزْمُورُ الْأَوَّلُ: طُوبَى لِلرَّجُلِ الَّذِي لَمْ يَسْئَلْ فِي مَشُورَةِ الْأَشْرَارِ، وَفِي طَرِيقِ الْخُطَاةِ لَمْ يَقِفْ، وَفِي مَجْلِسِ الْمُسْتَهْزِئِينَ لَمْ يَجْلِسْ. لَكِنْ فِي نَامُوسِ الرَّبِّ مَسَرَّتُهُ، وَفِي نَامُوسِهِ يَلْهَجُ نَهَارًا وَلَيْلًا. فَيَكُونُ كَشَجَرَةٍ مَغْرُوسَةٍ عِنْدَ

¹¹¹ el-Kitâbü'l-Mukaddes, el-Ahdü'l-Kadîm, el-Hurûc, el-Ashâhü's-Sâlis Aşere, s. 107-108.

¹¹² Bikâi, Nazmü'd-Dürer, I, 151.

مَجَارِي الْمِيَاهِ، الَّتِي تُعْطِي ثَمَرَهَا فِي أَوَانِهِ، وَوَرَقَهَا لَا يَدْبُلُ. وَكُلُّ مَا يَصْنَعُهُ يَنْجَحُ. لَيْسَ كَذَلِكَ الْأَشْرَارُ، لِكَيْفِهِمْ كَالْعَصَافَةِ الَّتِي تُذَرِّيهَا الرِّيحُ. لِذَلِكَ لَا تَقُومُ الْأَشْرَارُ فِي الدِّينِ، وَلَا الْخَطَاةُ فِي جَمَاعَةِ الْأَبْرَارِ. لِأَنَّ الرَّبَّ يَعْلَمُ طَرِيقَ الْأَبْرَارِ، أَمَّا طَرِيقُ الْأَشْرَارِ فَتَهْلِكُ.¹¹³

المزمور الأول: طوبى للرجل الذي لا يتبع رأي المنافقين، ولم يقف في طريق الخاطئين، ولم يجلس في مجالس المستهزئين، لكن في ناموس الرب مشيئته، وفي سننه يتلوا ليلاً ونهاراً، فيكون كمثل الشجرة المغروسة على مجاري المياه التي تعطي ثمرها في حينها، وورقها لا ينتثر، وكل ما يعمل يتم، ليس كذلك المنافقون، بل كالهباء الذي تذريه الرياح عن وجه الأرض، فلماذا لا يقوم المنافقون في القضاء ولا الخطاة في مجمع الصديقين، لأن الرب عالم بطريق الأبرار، وطريق المنافقين تبيد.¹¹⁴

Birinci Mezmur: Kötülerin öğüdüyü yürümeyen adama müjdelersin, o günahkârların yolunda durmaz, alay edenlerin meclisinde oturamaz. Onun sevinci ancak Rabbin yarasındadır. Gece gündüz Onun yarasını düşünür. Akarsular kenarına dikilmiş ağaç gibidir, meyvesini zamanında verir, yaprağı solmaz. Yaptığı her iş iyi gider. Kötüler böyle değildir. Onlar ancak rüzgârın süpürüp götürdüğü saman çöpü gibidir. Bundan dolayı kötüler hüküm gününde, günahkârlar da iyiler topluluğu içinde durmazlar. Çünkü Rab, iyilerin yolunu bilir. Kötülerin yolu ise yok olur.

Birinci Mezmur: Münafıkların görüşüne uymayan adama müjdelersin, o günahkârların yolunda durmaz, alay edenlerin meclislerinde oturamaz. Onun dilemesi ancak Rabbin yarasındadır. Gece gündüz Onun yasalarına uyar. Akarsular kenarına dikilmiş ağaç gibi olur, meyvesini zamanında verir, yaprağı dağılmaz. Yaptığı her iş tamamlanır. Münafıklar ise böyle değildir. Aksine onlar rüzgârların yeryüzünden süpürüp götürdüğü toz gibidir. Bundan dolayı münafıklar yargı gününde, günahkârlar da doğrular topluluğu içinde durmazlar. Çünkü Rab, iyilerin yolunu bilendir. Münafıkların yolu ise yok olur.

3. İncil:

وَبَعْدَ هَذَا كَانَ عَيْدٌ لِلْيَهُودِ، فَصَعِدَ يَسُوعُ إِلَى أُورُشَلِيمَ. وَفِي أُورُشَلِيمَ عِنْدَ بَابِ الصَّنَانِ بَرَكَةٌ يُقَالُ لَهَا بِالْعِبْرَانِيَّةِ «بَيْتُ حِسْدَا» لَهَا حَمْسَةٌ أَرْوَاقَةٌ. فِي هَذِهِ كَانَ مُضْطَجِعًا جُمُهورٌ كَثِيرٌ مِنْ مَرْضَى وَعُمِيٍّ وَعُجْرٍ وَعَسْمٍ، يَتَوَقَّعُونَ تَحْرِيكَ الْمَاءِ. لِأَنَّ مَلَكَاً كَانَ يَنْزِلُ أَحْيَانًا فِي الْبَرَكَةِ وَيَحْرِكُ الْمَاءَ.¹¹⁵

¹¹³ el-Kitâbü'l-Mukaddes, el-Ahdü'l-Kadîm, el-Mezâmîr, el-Mezmûru'l-Evvel, s. 834.

¹¹⁴ Bikâi, Nazmü'd-Dürer, V, 117-118.

¹¹⁵ el-Kitâbü'l-Mukaddes, el-Ahdü'l-Cedîd, Yuhanna, el-Ashâhü'l-Hâmis, s. 153.

وبعد هذا كان عيد اليهود فصعد يسوع إلى يروشلیم، وكان هناك بيروشلیم مكان يسمى بالعبرانية بيت الرحمة، وكان فيه خمسة أروقة، وكان خلق كثير من المرضى مطروحين فيها وعمي ومقعدون وجافون، فكانوا يتوقعون تحريك الماء، لأن ملاكاً كان يترل إلى الصبغة في حين بعد حين، وكان يحرك الماء.¹¹⁶

Bundan sonra Yahudilerin bir bayramı vardı. İsa Yerusâlim'e çıktı. Yerusâlim'de Koyun kapısı yanında, İbrance Beythesta denilen beş eyvanlı bir havuz vardır. Bunun içinde hasta, kör, topal, azası kurumuş olan büyük bir topluluk yatardı. Onlar suyun hareket etmesini beklerlerdi. Çünkü bir melek bazen havuza iner, suyu hareket ettirirdi.

Bundan sonra Yahudilerin bayramı vardı. İsa Yerusâlim'e çıktı. Yerusâlim'de İbrance Rahmet Evi denilen bir yer vardı. Orada beş eyvan vardı. Bunun içinde hasta, kör, topal, azası kurumuş olan büyük bir topluluk yatardı. Onlar suyun hareket etmesini beklerlerdi. Çünkü bir melek zaman zaman havuza inerdi, suyu hareket ettirirdi.

Değerlendirme

Yukarıdaki bilgilerden şu sonuçları çıkarmamız mümkündür:

1. Tespitlerimize göre, İbrahim Bikâî, tefsir tarihinde açıktan ve adını koyarak Kitab-ı Mukaddes'ten alıntı yapan ve bunun felsefesini ortaya koyan ilk müfessirdir.

2. Müfessir, kendi dönemine göre iyi sayılabilecek bir kaynak gösterme yöntemi kullanmıştır. Hangi kitaptan/bölümden, kitabın neresinden alıntıya başladığını belirtmiş ve alıntının bittiğine de dikkat çekmiştir.

3. Kitab-ı Mukaddes'i kaynak olarak kullanırken, hem Tevrat ve İncil'i, hem de bunları kendi içlerinde karşılaştırması, okuyucuların sağlıklı ve doğru bilgi edinmelerinde bilimsel bir üsluptur.

4. İslami kaynakları, Kitab-ı Mukaddes'le karşılaştırması bilgi kaynaklarımızın nelerle malul olduğunu tespit bakımından önem arz etmektedir.

5. Yaptığı işin doğruluğunu ifade bakımından, Kur'an-ı Kerim, Sünnet-i Nebeviyye, sahabe, selef ve kendisinden önceki âlimlerden örnekler ve deliller getirmesi, tarzının gerekçelendirilmesi ve bunun yeni olmadığını vurgulanması açısından yerinde bir düşünce ve harekettir.

6. Belki de vurgulanması ve önemsenmesi gereken en önemli nokta, müfessirin alıntı yaptığı yerlerde İslam'a, Kur'an-ı Kerim'e,

¹¹⁶ Bikâî, Nazmü'd-Dürer, II, 470.

şeriata uymayan, bunlarla çatışan, çelişen hususlara dikkat çekmesidir. Bu aynı zamanda kendisine, böyle bir yöntem kullanmasına itiraz edenlere karşı iyi bir argüman sağlamaktadır.

7. Müfessirin kullandığı Tevrat ve İncil'in, kendi zamanındaki olduğu ara ara işaret etmesi de önemlidir. Çünkü böylelikle Bikâî, başka zaman dilimlerinde ve coğrafyalarda ortaya çıkabilecek olan Kitab-ı Mukaddes nüshalarıyla meydana gelebilecek muhtemel sorunların önüne geçmeye çalışmış olmaktadır.

8. Yazar, kaynak olarak Kitab-ı Mukaddes'i çoğunlukla peygamber kıssalarını ele alırken kullanmaktadır.

9. Görebildiğimiz kadarıyla İbrahim Bikâî, en çok Tevrat'tan, sonra da sırasıyla İncil ve Zebur'dan nakilde bulunmuştur. Bunun gerekçesi de muhtemelen Hz. Musa kıssasının, diğer peygamber kıssalarına göre daha geniş yer tutmasıdır.

Sonuç olarak şunu söylemek mümkündür: Müfessir Bikâî, tefsirde yöntem bakımından çığır açan bir bilgidir. Ancak onun kullandığı bu metod, çağdaşları ve sonraki dönemlerde yaşayanlar tarafından doğru anlaşılammış ve bu yöntem geliştirilememiştir. Müfessirin bu tarzının, günümüz Kur'an-ı Kerim araştırmalarına, tefsir çalışmalarına katkı sağlayacağını düşünmekteyiz.